BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA 4K MODELINI QO‘LLASH ORQALI O‘QUVCHILARNING IJODIY VA TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH.

Развитие творческого и критического мышления учащихся посредством использования модели 4K в начальном образовании.

Developing students' creative and critical thinking in primary education through the application of the 4K model.

Saidova Dilnoza Maripovna
Farg‘ona viloyati Pedagogik
mahorat markazi dotsenti
dilnozasaidova1385@gmail.com
SaidovaDM+998905841385
orcid.org 0009-0006-7249-2819

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy boshlang‘ich ta’lim jarayonida 4K modelini qo‘llashning pedagogik ahamiyati hamda uning o‘quvchilarda ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari yoritilgan. 4K modeli tarkibiga kiruvchi kommunikatsiya, kollaboratsiya, kreativlik va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarining mazmun-mohiyati, ularni boshlang‘ich sinf darslariga samarali tatbiq etish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, ta’lim jarayonida muammoli vaziyatlar, guruhli ishlash, ijodiy topshiriqlar, munozara va interfaol metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, o‘z nuqtayi nazarini asoslay olishi, yangicha g‘oyalar yaratishi hamda jamoada ishlash qobiliyatini shakllantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Maqolada 4K modeliga asoslangan ta’lim yondashuvining boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining intellektual salohiyati, kommunikativ faolligi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o‘rni ochib berilgan.

Аннотация. В данной статье освещается педагогическое значение использования модели 4K в современном начальном образовании и ее

потенциал для развития у учащихся навыков творческого и критического мышления. Анализируются содержание и сущность коммуникативных, кооперативных, творческих и критических компетенций модели 4K, а также методы их эффективного внедрения в уроки начальной школы. Особое внимание уделяется также развитию у учащихся самостоятельного мышления, способности обосновывать свою точку зрения, способности генерировать новые идеи и умения работать в команде посредством использования проблемных ситуаций, групповой работы, творческих заданий, дискуссий и интерактивных методов в образовательном процессе. В статье раскрывается роль образовательного подхода, основанного на модели 4K, в развитии интеллектуального потенциала, коммуникативной активности и творческих способностей учащихся начальной школы.

Abstract. This article explores the pedagogical significance of applying the "4K" model (4Cs) within modern primary education, as well as its potential for fostering creative and critical thinking skills in students. It analyzes the core components of the 4K model—communication, collaboration, creativity, and critical thinking—and examines methods for their effective integration into primary school lessons. Furthermore, the article highlights how the use of problem-based scenarios, group work, creative assignments, discussions, and interactive teaching methods helps students develop independent thinking, the ability to substantiate their own viewpoints, the capacity to generate novel ideas, and the skills required for teamwork. The article also elucidates the role of an educational approach based on the 4K model in enhancing the intellectual potential, communicative engagement, and creative abilities of primary school students.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, 4K modeli, kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya, kollaboratsiya, innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, kompetensiyaviy yondashuv, ijodiy tafakkur.

Ключевые слова: начальное образование, модель 4K, креативность, критическое мышление, коммуникация, сотрудничество, инновационные

педагогические технологии, интерактивные методы, компетентностный подход, творческое мышление.

Keywords: primary education, 4K model, creativity, critical thinking, communication, collaboration, innovative pedagogical technologies, interactive methods, competency-based approach, creative thinking.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, muammolarga turli nuqtayi nazardan yondasha oladigan, o‘z fikrini erkin ifodalaydigan va jamiyatda faol ishtirok eta oladigan yosh avlodni tarbiyalashdan iboratdir. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichi inson shaxsining shakllanishida muhim o‘rin tutadi. Chunki aynan shu davrda bolaning dunyoqarashi, bilim olishga bo‘lgan munosabati, fikrlash qobiliyati, ijodiy salohiyati va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalari shakllana boshlaydi. Shu sababli boshlang‘ich sinflarda ta’lim jarayonini faqat tayyor bilimlarni o‘rgatishga yo‘naltirish emas, balki o‘quvchilarning intellektual, ijodiy va kommunikativ imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratish bugungi kunning dolzarb talablaridan biridir. An’anaviy ta’lim jarayonida ko‘pincha o‘qituvchi asosiy axborot manbai, o‘quvchi esa bilimlarni qabul qiluvchi sifatida namoyon bo‘ladi. Bunday yondashuv ayrim hollarda o‘quvchilarning mustaqil izlanishi, yangicha fikrlashi va o‘z imkoniyatlarini namoyon etishiga yetarlicha sharoit yaratmaydi. Zamonaviy ta’lim esa o‘quvchini dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishni, uning shaxsiy fikri, qiziqishi, qobiliyati va tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlashni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, 4K modeli boshlang‘ich ta’limda samarali natijalarga erishish imkonini beruvchi muhim pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi.

4K modeli xalqaro ta’lim amaliyotida keng qo‘llaniladigan to‘rtta asosiy kompetensiyani o‘z ichiga oladi. Bular: kreativlik (Creativity), tanqidiy fikrlash (Critical thinking), kommunikatsiya (Communication) va hamkorlik (Collaboration). Ushbu to‘rtta kompetensiya o‘quvchilarning nafaqat fanlar bo‘yicha bilimlarini mustahkamlashga, balki kundalik hayotda zarur bo‘ladigan

ko‘nikmalarni egallashiga ham xizmat qiladi. Modelning asosiy mohiyati shundaki, o‘quvchi bilimni shunchaki yodlab olmasdan, uni tahlil qiladi, amaliyotda qo‘llaydi, yangi g‘oyalar yaratadi, boshqalar bilan fikr almashadi va jamoada ishlashni o‘rganadi.

Boshlang‘ich ta’limda 4K modelini qo‘llash, eng avvalo, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olishni talab qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tabiatan qiziquvchan, faol, kuzatuvchan va yangilikka intiluvchan bo‘ladilar. Ular atrof-muhitdagi hodisalarni o‘rganishga, savollar berishga, o‘yinlar orqali bilim olishga va o‘z tasavvurlarini namoyon etishga moyildirlar. Shuning uchun dars jarayonida ularning tabiiy qiziqishini qo‘llab-quvvatlash, mustaqil izlanishga yo‘naltirish va ijodiy faoliyat uchun imkoniyat yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. 4K modeli aynan shu imkoniyatlarni kengaytirishga xizmat qiladi. Mazkur modelning birinchi muhim yo‘nalishi kreativlik, ya’ni ijodiy fikrlashdir. Kreativlik insonning mavjud bilim va tajribalariga tayangan holda yangi, noodatiy va foydali g‘oyalarni yaratish qobiliyatidir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirish ularning tasavvurini kengaytirish, mustaqil fikr yuritishga o‘rgatish, biror vaziyatga turli yechimlar topish va o‘ziga xos yondashuvlarni shakllantirish orqali amalga oshiriladi. Ijodiy fikrlash bolaning faqat rasm chizishi, she’r yozishi yoki biror buyum yasashi bilan cheklanmaydi. U matematika masalasiga bir nechta yechim topish, matnni mustaqil davom ettirish, tabiat hodisasini o‘zicha izohlash, muayyan muammoga noodatiy yechim taklif qilish jarayonlarida ham namoyon bo‘ladi. Masalan, ona tili darsida o‘quvchilarga tugallanmagan hikoya berilib, uning davomini mustaqil yozish topshirig‘i berilishi mumkin. Bunda har bir o‘quvchi o‘z tasavvuri, hayotiy tajribasi va fikrlash darajasidan kelib chiqib, turlicha yakun yaratadi. O‘qituvchi esa o‘quvchilarning javoblarini yagona qolip asosida baholamasdan, ularning mustaqil yondashuvi, fikrning mantiqiyligi va yangiligini rag‘batlantirishi lozim. Bu usul bolalarda o‘z fikriga ishonchni kuchaytiradi va ijodiy izlanishga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Matematika fanida ham kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun ko‘plab imkoniyatlar

mavjud. Masalan, o‘quvchilarga oddiy arifmetik masalani faqat bitta usul bilan emas, balki bir nechta usulda yechish taklif etiladi. Yoki ma’lum natijaga ega bo‘lgan masalani o‘zlari tuzishlari so‘raladi. Masalan, javobi 24 ga teng bo‘lgan turli masalalarni tuzish topshirig‘i berilsa, o‘quvchilar qo‘shish, ayirish, ko‘paytirish va bo‘lish amallaridan foydalanib, turli shartlarni ishlab chiqadilar. Bunday topshiriqlar ularning matematik tasavvurini boyitadi, fikrlash doirasini kengaytiradi va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Tabiiy fanlar darslarida esa o‘quvchilarga tabiatdagi hodisalarni kuzatish, ularning sabablarini aniqlash va o‘z taxminlarini ilgari surish imkonini berish mumkin. Masalan, “Agar o‘simliklarga suv berilmasa, nima sodir bo‘ladi?”, “Nima uchun ayrim jismlar suvda cho‘kadi, boshqalari esa suzadi?”, “Agar Yer yuzida daraxtlar bo‘lmasa, tabiatda qanday o‘zgarishlar yuz beradi?” kabi savollar o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydi. Ular o‘z taxminlarini aytadilar, tajribalar o‘tkazadilar va kuzatish natijalarini taqqoslaydilar. Natijada o‘quvchilarda ijodiy yondashuv bilan bir qatorda ilmiy dunyoqarash ham shakllanadi.

Kreativ fikrlashni rivojlantirishda tasviriy san’at, texnologiya va musiqa fanlarining ham o‘rni katta. O‘quvchilarga tayyor namunani aynan takrorlashdan ko‘ra, o‘z tasavvurlari asosida yangi buyumlar yaratish, ranglarni mustaqil tanlash, turli materiallardan foydalanib kompozitsiyalar tayyorlash topshiriqlari berilishi maqsadga muvofiqdir. Masalan, “Kelajakdagi maktabim”, “Orzularimdagi shahar”, “Tabiatni asraylik” mavzularida ijodiy loyihalar tashkil etish orqali bolalarning fantaziyasi, estetik didi va mustaqil qarashlari rivojlanadi. 4K modelining ikkinchi muhim tarkibiy qismi tanqidiy fikrlash hisoblanadi. Tanqidiy fikrlash o‘quvchining ma’lumotlarni shunchaki qabul qilmasdan, ularni tahlil qilish, solishtirish, dalillar asosida baholash, sabab va oqibatlarni aniqlash hamda mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatidir. Bu ko‘nikma zamonaviy axborot muhitida ayniqsa muhimdir. Chunki bugungi kunda bolalar turli manbalardan juda ko‘p ma’lumot oladilar. Ular olingan ma’lumotlarning to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligini farqlash, asosli fikrni asossiz fikrdan ajratish va o‘z qarashlarini dalillar bilan ifodalashni o‘rganishlari zarur.

Boshlang‘ich sinflarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun o‘qituvchi dars davomida muammoli savollar, taqqoslash topshiriqlari, munozaralar, kuzatishlar va mantiqiy masalalardan samarali foydalanishi mumkin. Masalan, o‘qish savodxonligi darsida o‘quvchilarga biror matn o‘qitilgach, “Qahramon nima uchun bunday yo‘l tutdi?”, “Siz uning o‘rnida bo‘lganingizda qanday qaror qabul qilgan bo‘lardingiz?”, “Qahramonning harakati to‘g‘ri deb hisoblaysizmi? Nima uchun?” kabi savollar beriladi. Bu savollar bolalarni matn mazmunini shunchaki qayta hikoya qilishdan ko‘ra, uning mohiyatini anglashga, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholashga va shaxsiy munosabat bildirishga yo‘naltiradi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda “Nima uchun?”, “Qanday qilib?”, “Agar shunday bo‘lsa-chi?” kabi savollarning ahamiyati katta. Ushbu savollar orqali o‘quvchilar hodisalarning ichki sabablarini anglashga harakat qiladilar. Masalan, “Nima uchun qishda kunlar qisqaradi?”, “Nima sababdan insonlar daraxt ekishlari kerak?”, “Agar suvni tejamasak, kelajakda qanday muammolar yuzaga kelishi mumkin?” kabi savollar bolalarni fikrlashga, o‘z qarashlarini asoslashga va turli vaziyatlarni tahlil qilishga undaydi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali usullaridan biri “Aqliy hujum” metodidir. Ushbu metodda o‘qituvchi muayyan muammoni o‘rtaga tashlaydi va o‘quvchilardan imkon qadar ko‘proq fikr hamda takliflarni bildirishni so‘raydi. Dastlab bildirilgan fikrlar tanqid qilinmaydi, aksincha, barcha o‘quvchilarning ishtiroki rag‘batlantiriladi. Keyingi bosqichda esa takliflar tahlil qilinadi, ularning afzalliklari va kamchiliklari aniqlanadi. Masalan, “Maktabimizni yanada obod qilish uchun nimalar qilishimiz mumkin?” mavzusida o‘tkazilgan aqliy hujum davomida o‘quvchilar turli takliflarni bildiradilar. So‘ngra ushbu takliflar imkoniyat, zarurat va samaradorlik nuqtayi nazaridan muhokama qilinadi. Natijada o‘quvchilar nafaqat g‘oya yaratish, balki uni tahlil qilish va baholashni ham o‘rganadilar.

Hamkorlik kompetensiyasini rivojlantirish uchun kichik guruhlarda ishlash, juftlikda topshiriq bajarish, jamoaviy loyihalar va musobaqalardan foydalanish mumkin. Masalan, tabiiy fanlar darsida “Sog‘lom tabiat” mavzusida guruhli loyiha tashkil etiladi. Birinchi guruh o‘simliklarning tabiatdagi ahamiyatini o‘rganadi,

ikkinchi guruh hayvonot dunyosini muhofaza qilish bo‘yicha takliflar tayyorlaydi, uchinchi guruh suv va havoni ifloslanishdan saqlash yo‘llarini aniqlaydi. Har bir guruh o‘z vazifasini bajarib, umumiy taqdimot tayyorlaydi. Bunda o‘quvchilar nafaqat mavzu bo‘yicha bilim oladilar, balki o‘zaro maslahatlashish, vazifalarni taqsimlash, bir-birini qo‘llab-quvvatlash va umumiy xulosaga kelishni ham o‘rganadilar. Hamkorlikda o‘qitish jarayonida o‘qituvchining vazifasi har bir o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlashdan iborat. Guruhdagi vazifalar faqat faol yoki bilimli o‘quvchilarga yuklanib qolmasligi kerak. Har bir bola o‘z imkoniyatiga mos vazifani bajarishi va jamoaviy natijaga hissa qo‘shishi lozim. Masalan, guruhda bir o‘quvchi ma’lumotlarni o‘qiydi, ikkinchisi yozib boradi, uchinchisi rasmlar bilan ishlaydi, to‘rtinchisi esa taqdimot qiladi. Keyingi mashg‘ulotlarda vazifalarni almashtirish orqali barcha o‘quvchilarga turli faoliyat turlarida qatnashish imkoniyati yaratiladi. 4K modelining eng muhim jihatlaridan biri shundaki, uning tarkibiy qismlari bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanadi. Kreativlik yangi g‘oyalarni yaratishga xizmat qilsa, tanqidiy fikrlash ushbu g‘oyalarni tahlil qilish va baholash imkonini beradi. Kommunikatsiya o‘quvchilarga o‘z g‘oyalarini boshqalarga yetkazish va fikr almashish imkoniyatini yaratadi. Hamkorlik esa umumiy maqsad sari birgalikda harakat qilishni ta’minlaydi. Shu sababli dars jarayonida ushbu kompetensiyalarni alohida-alohida emas, balki o‘zaro uyg‘unlikda rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Masalan, “Kelajak maktabini loyihalashtiramiz” mavzusidagi mashg‘ulotni olaylik. O‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linib, o‘zlari istagan maktab binosining loyihasini yaratadilar. Dastlab har bir o‘quvchi o‘z takliflarini bildiradi. Bu jarayonda kreativlik namoyon bo‘ladi. Keyin guruh a’zolari takliflarni muhokama qilib, eng qulay va foydali g‘oyalarni tanlaydilar. Bu tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. O‘quvchilar o‘zaro fikr almashib, vazifalarni taqsimlaydilar. Bu kommunikatsiya va hamkorlik kompetensiyalarini shakllantiradi. Yakunda har bir guruh o‘z loyihasini sinfdoshlariga taqdim etadi va savollarga javob beradi. Shu tariqa bitta mashg‘ulot davomida 4K modelining barcha tarkibiy qismlari amaliyotga tatbiq etiladi.

Boshlang‘ich ta’limda 4K modelini samarali qo‘llash uchun darslarni tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Jumladan, muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, interfaol metodlar, o‘yin texnologiyalari, tadqiqotga yo‘naltirilgan topshiriqlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Bu metodlar orqali o‘quvchilar tayyor ma’lumotlarni yodlash bilan cheklanmay, mustaqil ravishda izlanish, kuzatish, tajriba o‘tkazish va xulosa chiqarish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Muammoli ta’lim 4K modelini amalga oshirishning samarali vositalaridan biridir. Ushbu yondashuvda o‘qituvchi o‘quvchilar oldiga muayyan muammo yoki savol qo‘yadi. O‘quvchilar esa mavjud bilimlari va tajribalariga tayangan holda uning yechimini izlaydilar. Masalan, “Nima uchun ayrim hududlarda suv tanqisligi kuzatiladi va suvni tejash uchun nimalar qilish mumkin?” degan savol o‘quvchilarni izlanishga undaydi. Ular suvning tabiat va inson hayotidagi ahamiyatini muhokama qiladilar, isrof qilish sabablarini aniqlaydilar va tejash bo‘yicha takliflar ishlab chiqadilar. Bunda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muloqot va hamkorlik birgalikda rivojlanadi. Loyiha asosida o‘qitish ham o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Loyiha faoliyati davomida o‘quvchilar muayyan mavzuni mustaqil o‘rganadilar, ma’lumotlar to‘playdilar, ularni tahlil qiladilar va amaliy mahsulot yaratadilar. Masalan, “Mening yashil bog‘im” loyihasida o‘quvchilar o‘simliklarning o‘sishi uchun zarur shart-sharoitlarni o‘rganadilar, urug‘ ekadilar, uning o‘sishini kuzatadilar va natijalarni qayd etadilar. Loyiha yakunida har bir guruh o‘z kuzatishlari haqida ma’lumot beradi. Bu jarayon bolalarda mas’uliyat, izlanish, kuzatuvchanlik, ijodkorlik va jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

O‘yin texnologiyalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlariga mos kelishi bilan ham ahamiyatlidir. O‘yin orqali tashkil etilgan mashg‘ulotlarda bolalar o‘zlarini erkin his qiladilar, darsga faol qatnashadilar va bilimlarni tabiiy ravishda o‘zlashtiradilar. Masalan, “Sirli quti”, “Kim topqir?”, “Davom ettir”, “Xatoni top”, “Birgalikda yechamiz” kabi didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning

kuzatuvchanligi, mantiqiy fikrlashi va ijodkorligini rivojlantiradi. “Xatoni top” o‘yinida o‘qituvchi ataylab noto‘g‘ri ma’lumot yoki yechim beradi. O‘quvchilar esa xatoni aniqlab, nima uchun noto‘g‘ri ekanligini izohlaydilar. Bu jarayon tanqidiy fikrlash va dalillar asosida xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham 4K modelining imkoniyatlarini kengaytiradi. Interaktiv taqdimotlar, elektron ta’lim resurslari, ta’limiy videolar, virtual tajribalar va raqamli topshiriqlar o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi. Masalan, tabiiy fanlar darsida o‘simlikning o‘sish bosqichlarini aks ettiruvchi videoni namoyish etish, matematika darsida interaktiv masalalar yechish yoki ona tili darsida elektron matn asosida savol-javob tashkil etish mumkin. Biroq texnologiyalar darsning asosiy maqsadiga xizmat qilishi, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va amaliy faoliyatini cheklab qo‘ymasligi zarur.

4K modelini joriy etishda o‘qituvchining kasbiy mahorati va pedagogik yondashuvi hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘qituvchi endilikda faqat bilim beruvchi emas, balki o‘quvchilarning mustaqil izlanishiga yo‘l ko‘rsatuvchi, ularni rag‘batlantiruvchi, fikrlashga undovchi va ta’lim jarayonini tashkil etuvchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Buning uchun pedagog zamonaviy metodlarni yaxshi bilishi, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi, darsda sog‘lom psixologik muhit yaratishi va har bir bolaning fikrini qadrlashi lozim. O‘qituvchi o‘quvchilarning noto‘g‘ri javoblariga ham to‘g‘ri munosabatda bo‘lishi kerak. Chunki xato qilish o‘rganish jarayonining tabiiy qismidir. Agar o‘quvchi noto‘g‘ri javob bergani uchun tanqid qilinsa yoki sinfdoshlari oldida noqulay vaziyatga tushib qolsa, u keyingi safar o‘z fikrini bildirishdan cho‘chishi mumkin. Bu esa ijodiy va tanqidiy fikrlash rivojiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois o‘qituvchi har qanday fikrni tinglashi, xatolarni o‘rganish imkoniyati sifatida qabul qilishi va o‘quvchini to‘g‘ri xulosaga mustaqil ravishda olib kelishi zarur.

4K modelini amalga oshirishda baholash jarayonini ham qayta ko‘rib chiqish talab etiladi. An’anaviy baholashda ko‘pincha o‘quvchining to‘g‘ri javob berishi, topshiriqni bajarish tezligi va bilimlarni eslab qolish darajasi asosiy mezon sifatida

qaraladi. Biroq 4K modelida o‘quvchining fikrlash jarayoni, muammoni hal qilishga yondashuvi, ijodiy takliflari, muloqotga kirishishi va jamoaviy faoliyatdagi ishtiroki ham muhim hisoblanadi. Shu sababli baholashda faqat yakuniy natijaga emas, balki natijaga erishish jarayoniga ham e’tibor qaratish kerak. Masalan, ijodiy topshiriqlarni baholashda o‘quvchining g‘oyasi, mustaqilligi, yangicha yondashuvi va fikrni ifodalash qobiliyati inobatga olinadi. Guruhli ishlarda esa har bir o‘quvchining jamoaga qo‘shgan hissasi, boshqalar bilan hamkorligi va mas’uliyati baholanadi. Tanqidiy fikrlashga oid topshiriqlarda esa o‘quvchining dalillar keltirishi, sabab va oqibatlarni aniqlashi hamda xulosalarining asoslanganligi e’tiborga olinadi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning faqat baho olish uchun emas, balki bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun harakat qilishiga yordam beradi. Formativ baholash, ya’ni o‘quv jarayonida muntazam ravishda fikr-mulohaza bildirish ham katta ahamiyatga ega. O‘qituvchi o‘quvchiga uning qaysi jihati yaxshi bajarilganini, qaysi tomonni yanada rivojlantirish kerakligini tushuntiradi. Masalan, “Sening fikring qiziqarli, endi uni qanday dalillar bilan asoslash mumkin?”, “Guruhdagi faol ishtiroking menga yoqdi, keyingi safar boshqalarning fikrlarini ham umumlashtirib ko‘r”, “Masalani to‘g‘ri yechding, yana boshqa usulini topa olasanmi?” kabi rag‘batlantiruvchi fikrlar o‘quvchini yanada faol bo‘lishga undaydi.

Boshlang‘ich sinflarda 4K modelini qo‘llashda fanlararo integratsiyadan foydalanish ham muhimdir. Chunki hayotdagi muammolar alohida fanlar doirasida emas, balki turli bilimlar uyg‘unligida hal etiladi. Masalan, “Mening mahallam” mavzusida o‘tkaziladigan integratsiyalashgan mashg‘ulotda o‘quvchilar ona tili fanidan matn tuzadilar, matematika fanidan mahalla aholisi yoki binolar soniga oid masalalar yechadilar, tabiiy fanlardan atrof-muhitni o‘rganadilar, tasviriy san’atda esa mahalla xaritasini chizadilar. Bunday yondashuv bilimlarni o‘zaro bog‘lash, ularni amaliyotda qo‘llash va kengroq fikrlash imkonini yaratadi.

Shuningdek, 4K modelini milliy qadriyatlar va xalq pedagogikasi bilan uyg‘unlashtirish ham muhim ahamiyatga ega. O‘zbek xalqining qadimiy an’analarida jamoaviy mehnat, o‘zaro yordam, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat,

maslahatlashish va hamjihatlik kabi fazilatlar alohida qadrlangan. Ushbu qadriyatlar 4K modelining kommunikatsiya va hamkorlik kompetensiyalari bilan chambarchas bog‘liqdir. Masalan, xalq ertaklari, maqollar, hikmatli so‘zlar va milliy urf-odatlardan foydalanish orqali o‘quvchilarda ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mumkin. “Yaxshilik qil, dengizga sol”, “Birlik bor joyda tiriklik bor”, “Aql yoshda emas, boshda” kabi maqollar asosida tashkil etilgan suhbatlar bolalarni fikr yuritishga, hayotiy vaziyatlarni baholashga va o‘z qarashlarini bildirishga undaydi. Boshlang‘ich ta’limda 4K modelini qo‘llashning yana bir muhim jihati o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirishidir. Mustaqil ta’lim o‘quvchining o‘z oldiga maqsad qo‘yishi, zarur ma’lumotlarni izlab topishi, ularni o‘rganishi, tahlil qilishi va o‘z faoliyati natijasini baholay olishini anglatadi. Boshlang‘ich sinflarda bu ko‘nikmalarni oddiy topshiriqlardan boshlab bosqichma-bosqich shakllantirish lozim. Masalan, o‘quvchilarga ma’lum mavzu bo‘yicha uyda kuzatish olib borish, oilasi bilan suhbatlashish, kichik ma’lumot to‘plash yoki rasmli loyiha tayyorlash topshirig‘i berilishi mumkin. Bunda o‘qituvchi bolaga tayyor javobni bermasdan, kerakli yo‘nalishni ko‘rsatishi va izlanish jarayonini qo‘llab-quvvatlashi zarur.

4K modelining samarali amalga oshirilishi o‘quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Jamoada ishlash, boshqalarning fikrini tinglash, o‘z hissiyotlarini boshqarish, kelishmovchiliklarni tinch yo‘l bilan hal qilish va umumiy maqsad sari intilish kabi ko‘nikmalar bolalarning shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi. Masalan, guruhli mashg‘ulot davomida o‘quvchilar biror masala yuzasidan turlicha fikr bildirishlari mumkin. Bunday vaziyatda o‘qituvchi ularni bir-birini tinglashga, fikrlarni solishtirishga va umumiy qarorga kelishga o‘rgatadi. Natijada bolalarda bag‘rikenglik, o‘zaro hurmat va ijtimoiy mas’uliyat tuyg‘usi shakllanadi. Albatta, 4K modelini boshlang‘ich ta’limga joriy etishda ayrim muammolar ham uchrashi mumkin. Jumladan, sinflarda o‘quvchilar sonining ko‘pligi, dars vaqtining cheklanganligi, ayrim pedagoglarning zamonaviy metodlardan foydalanish tajribasi

yetarli emasligi, o‘quv-metodik materiallarning cheklanganligi va moddiy-texnik imkoniyatlarning bir xil emasligi shular jumlasidandir. Bundan tashqari, barcha o‘quvchilarning bilim darajasi, qiziqishi va individual qobiliyatlari bir xil bo‘lmagani sababli yagona topshiriq hamma uchun bir xil natija bermasligi mumkin.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun, avvalo, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini muntazam oshirish zarur. Seminarlar, amaliy treninglar, metodik uchrashuvlar va tajriba almashish mashg‘ulotlarini tashkil etish orqali pedagoglarning 4K modelidan foydalanish bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Shuningdek, har bir fan uchun ijodiy, tanqidiy va hamkorlikka asoslangan topshiriqlar bankini shakllantirish maqsadga muvofiqdir. O‘qituvchilar dars jarayonida mavjud imkoniyatlardan kelib chiqib, oddiy vositalar yordamida ham samarali interfaol mashg‘ulotlar tashkil etishlari mumkin. Masalan, rangli qog‘ozlar, rasmlar, kartochkalar, tabiiy materiallar va kundalik hayotdagi buyumlardan foydalanish orqali ijodiy loyihalar va guruhli topshiriqlarni amalga oshirish mumkin.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’limda 4K modelini qo‘llash zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda katta imkoniyatlarga ega. Kreativlik bolalarda yangicha g‘oyalar yaratish, tasavvur qilish va noodatiy yechimlar topish qobiliyatini shakllantiradi. Tanqidiy fikrlash esa ma’lumotlarni tahlil qilish, taqqoslash, dalillar asosida xulosa chiqarish va mustaqil qaror qabul qilishga o‘rgatadi. Kommunikatsiya o‘z fikrini ravon ifodalash, boshqalarni tinglash va samarali muloqot qilish imkonini bersa, hamkorlik jamoada ishlash, o‘zaro yordam va umumiy maqsad sari intilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Mazkur kompetensiyalarni boshlang‘ich ta’lim jarayoniga izchil tatbiq etish orqali o‘quvchilarda nafaqat fanlarga oid bilimlar, balki hayot davomida zarur bo‘ladigan muhim ko‘nikmalar ham shakllanadi. Buning uchun darslarni o‘quvchi markazida tashkil etish, muammoli vaziyatlardan foydalanish, ijodiy topshiriqlar berish, loyiha

va guruhli ishlarni yo‘lga qo‘yish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlarini qadrlash hamda ularning individual imkoniyatlarini hisobga olish zarur. Eng muhimi, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi har bir bolaning qalbida bilim olishga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otishi, uning fikrini qadrlashi va o‘z imkoniyatlarini namoyon etishi uchun sharoit yaratishi kerak. Chunki mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, tahlil qila oladigan va boshqalar bilan hamkorlikda ishlashga qodir shaxsni tarbiyalash bolalikdan boshlanadi. 4K modeli esa ana shu maqsadga erishishda samarali pedagogik asos bo‘lib xizmat qiladi. Shunday ekan, boshlang‘ich ta’limda 4K modelidan foydalanishni kengaytirish, uni milliy ta’lim qadriyatlari bilan uyg‘unlashtirish va amaliyotga samarali tatbiq etish kelajak avlodning intellektual salohiyatini yuksaltirish, raqobatbardosh va faol shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy o‘quv dasturi. – Toshkent.
4. OECD. *The Future of Education and Skills 2030*. OECD Publishing.
5. Partnership for 21st Century Learning. *Framework for 21st Century Learning*.
6. Dewey J. *Democracy and Education*. – New York, 1916.
7. Vygotsky L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Harvard University Press, 1978.
8. Bloom B.S. *Taxonomy of Educational Objectives*. – New York, 1956.
9. Mavlonova R. va boshqalar. Pedagogika. – Toshkent.
10. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent.